

ב"ד המכירים לשונם – שלשיטת רש"י שאין להחשיב דבריהם הראשונים כעדות בב"ד, הרי זה כמו שאמרו חוץ לב"ד, שחוזרים ומגידיים. ולגמוקי יוסף – לפי ההסבר האמור – נחשבו כמעידים בב"ד ושוב אין חוזרים ומגידיים. וצ"ע לדינא, שלא מצאתי זה בדברי רבותינו' (עפ"י אגרות משה ח"ג לב, ה). ע"ש שציין שאף לרש"י אינו מצד הסברא אלא מדרשה כדילפי' במשנתנו שאין מעידין בפני מתורגמן. ובספר חדושים ובאורים כתב שכוונת רש"י שמדרשה זו למדים [בק"ו] לשאר עד מפי עד – שלא מצאנו בו מיעוט מקרא. וכבר מבואר כן בתשב"ץ (ח"א קכח), שטעם אחד לדין מתורגמן ולדין עד מפי עד, דכתיב 'על פי... – מפייהם דוקא.

'לא נצרכה אלא לבועל את הערוה' – לאו דוקא, הוא הדין לכל עבירה הנמשכת זמן מה, כגון חילול שבת, ולאפוקי רציחה שהיא ברגע אחד (כלשון הרמב"ם עדות ד).

כן כתב בערוך לנר. והקשה ממשמעות דברי הרמב"ם, ששייכת 'עדות המיוחדת' בזה אחר זה ברציחה, שכתב שמכניסים לכיפה – והלא מבואר בסוגיתנו שברציחה אין זו עדות כלל כשראו בזה אחר זה? [ובספר בית ישי (קט, ג) פרש דברי הרמב"ם כשהעידו על שני מעשי רצח שונים. וחדש שם שגם בחיוב מיתה די בעדות על התוצאה ולא על המעשה]. ויש לומר על פי מה שכתבו האחרונים (זכר יצחק יח, ב; אור שמח עדות ד, א; אחיעזר ח"א כה, ה. וע' בסנהדרין פא) שבאומדנא מוכחת, כמעשה דשמעון בן שטח שראוהו מפרפר, אע"פ שאי אפשר להורגו, מועיל על כל פנים לענין הכנסה לכיפה. ועל כן לענין דין כיפה שייך במציאות עדות בזה אחר זה ברציחה, דעכ"פ איכא אומדנא, ורק לענין מיתה ב"ד אמרו שאין בנמצא שיראו את הרציחה ממש בזה אחר זה.

'מתקיף לה מר זוטרא: אלא מעתה בדיני נפשות תציל, אלמה תנן הוא והן נהרגין' – יש מפרשים הקושיא: כשם שדרשת יומת המת – במיתה ולא בממון, כך נדרוש יומת המת – למיתה הוא פסול אבל להציל – מציל (רמב"ן ועוד).

[הראשונים ז"ל נתקשו בפרש"י, הלא כיון שכת אחת הוומה ואחת נשארה, מאיזה טעם נאמר צירוף, והרי המוזמים לא ראו כלל העדות ומה יצרפם לכת האחרת?]

בספר אור שמח (עדות ד, א) פרש על פי מה שאמרו (בסנהדרין פא) שעדות המיוחדת, הגם שאינה מועילה להורגו מ"מ מכניסים אותו לכיפה עד שימות – הרי שגם לענין נפשות מועילה עדות המיוחדת, לענין כיפה (והטעם, לפי שהיא עדות המועילה לדיני ממונות), ולכך יש לו להציל, כי הרי מצטרפים גם לנפשות. [ומבואר לפי"ז שעדות המיוחדת כשרה בדיני ממונות מהתורה, שלכך מועילה לענין כיפה, וכמו שהוכיח בספר בית הלוי (ח"ב ט, ג). ודלא כהתומים (ל, יא) שנסתפק בדבר]. וע"ש דרך נוספת בבאור כל הענין. וע' בית ישי קט, הערה ג].

'ואפילו מפי השד' – הרמב"ם (סנהדרין יב, ב) לא כתב 'מפי השד' אלא 'אפילו שמע קול המתרה ולא ראהו'. וכתבו המפרשים שכך מפרש 'מפי השד', וכמו שכתב המאירי: רצה לומר דרך משל, ששמע קול המתרה ולא ראהו, וכגון ששמע בלילה קול המתרה בו [שאפילו נחוש שמא שד הוא (כבגטין סו. ועוד) – מועילה ההתראה] (וע"ש בכסף משנה ורדב"ן. וכן השמיט הרמב"ם מה שאמרו בהוריות י נגעים הבאים ע"י שדים וע"י כשפים. ועוד כיו"ב. וע"ש במאירי עירובין מג אודות 'יוסף שידא', ובהערת הגר"י בן דוד שליט"א ב'יוסף דעת' שם).

דף ז

'אילעא וטוביה קריביה דערבא הוו... אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע: אי לית ליה ללוה, לאו

בטר ערבא אזיל מלוה' – הראשונים ז"ל עמדו על טעם הדבר שאין אומרים כאן 'פלגינן', ונקבל עדותם כלפי המלוה והלוה ולא כלפי הערב.

וכתב הרמב"ן: אכן אילו היו מעידים על ההלוואה וגם הם המעידים על היות פלוני (קרובם) ערב – ודאי יש כאן שתי עדויות נפרדות, ומקבלים את העדות על ההלוואה ואין מקבלים את העדות על הערב. אבל כאן מדובר שידוע שהוא ערב והכל מודים בדבר, והשאלה היתה האם ההלוואה נפרעה אם לאו, ובאופן זה אין שייך לחלק דבריהם, כי אם היא נפרעה – גם הלוה פטור, ואם לאו – גם הערב חייב.

[הב"ח (ח"מ לג) כתב שגם רש"י אינו חולק על כך, ודיבר באופן שידוע שפלוני ערב על הלוואותיו של זה, והשאלה היא אחת בלבד – האם יש כאן הלוואה אם אין, ולכך אין אומרים 'פלגינן'].

תירוץ נוסף (להראב"ד בתשובותיו. וע' ברא"ש): אין אומרים 'פלגינן' בפסול קורבה, שכשם שאם נמצא אחד מהם קרוב או פסול – עדותם כולם בטלה, כך גם אם יש פסול קורבה וכדו' בחלק מן העדות – בטלה העדות כולה. אין אומרים 'פלגינן' אלא בכגון שמעיד על עצמו, שהוא 'בעל דבר' ואינו 'עד' כלל [כדאמרינן לעיל 'במקיימי דבר הכתוב מדבר'], רק אז מקבלים עדותו ביחס לאחרים ולא לעצמו לפי שאינו 'עד' כלפי עצמו. (וע"ע בבאור הענין בשערי ישר ו, יא. מובא ביוסף דעת סנהדרין י').

'רבי טרפון ור' עקיבא אומרים: אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם' – כתב הריטב"א: אף על פי שהם חיו קודם החורבן – לא היו יושבים בסנהדרין, שהרי ארבעים שנה קודם החורבן, משרבו הרוצחים, גלתה סנהדרין מלשכת הגזית כדי שלא לזון דיני נפשות.

מהר"ץ חיות בהגהותיו תמה על דברי הריטב"א, שהרי ר' עקיבא בחורבן ביתר היה, נ"ב שנה אחר החורבן. וכן ר' טרפון, אם כי מבואר מכמה מקומות שעוד היה בפני הבית, כתבו המפרשים שהיה בעת החורבן צעיר לימים, ועיקר פעולתו היה לאחר החורבן – ע' מחזיק ברכה או"ח תצד, ד; מגדים חדשים ברכות ה:

– צריך עיון, איזו תועלת יש בזה אם מוצאים דרך לפטור את האשם מעונש, אדרבה, הרי הסנהדרין אחראית להוציא לאור משפט הרשעים?

אך בעצם אין תפקיד בית דין להעניש את החוטא בעונש המגיע לו, כי השי"ת בעצמו מענישו כרצונו, והרבה שלוחים למקום, אלא יסוד כל עונשי בית דין הוא כדי ללמד דעת ומוסר, ולזה די במה שהעונש כתוב בתורה, וישנה אפשרות להוציאו לפועל, ואפילו אפשרות רחוקה. וכענין שאמרו על בן סורר ומורה שלא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב – משום דרוש וקבל שכר (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 298).

'רשב"ג אומר: אף הן מרבין שופכי דמים בישראל' – ודוקא ברוצחים נחלק רשב"ג, אבל בשאר חטאים לא ראינו שחולק על שיטת רבי טרפון ורבי עקיבא שיש ללמד זכות על העבריין בכל מה שאפשר (עפ"י פרי צדיק ואתחנן טו, ע"ש).

עוד בענין לימוד זכות על העבריינים – ע' במובא ביוסף דעת סוטה ד וב"מ נח.

'מפני זכותה של ארץ ישראל' – 'אולי תועיל למצוא לו פתח זכות' (רש"י). אם תאמר, הלא אם מן הדין הוא בר מות, ומצוה לבער הרע, מה ענין 'זכותה של א"י' לזכותו שלא כדוין? י"ל מצינו כעין זה (להלן יא:), שהכהן נענש על שלא התפלל שיגמר דינו לזכות. ומבואר שאם בסוף נסבב מן השמים לצאת זכאי בדין, הרי כך הוא משפטו האמיתי, והרי הוברר שאינו בר מות ואין כאן מצות ביעור הרע (ע' מש"כ שם).

– יש לפרש על דרך שאמרו (בנדרים כב.) 'נתן ה' לך שם לב רגו' – שבח"ל שם שליטת הדינים ביותר, וכמו שאמרו

(בסנהדרין כד.) שתלמידי חכמים שבבבל קרויים 'חובלים' ואלו שבארץ ישראל – נועם, שמנעימים זה לזה בהלכה, כי בה, ארץ חפץ, נוהגת מדת ארץ אפים, ואף על חכמיה (שמעתי).

[במוסגר, ראוי להעתיק כאן קטע מתוך ספר 'מסילות חיים בחינוך' (לגר"ח פרידלנדר זצ"ל. עמ' 104) על "מין מקרבת' בהוראה ובחינוך ילדים:

'אמנם פעם נהגו בשיטה קפדנית, ובשיטה זו ניכרת יותר סמכות המלמד, אבל כבר הורנו הסבא מסלבודקא שבחור"ל התנהג בתקיפות רבה, ואילו בבואו לארצנו הקדושה שינה הנהגותיו, בהסתמכו על הגמרא 'מאי דכתיב ואקח לי שני מקלות, לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים'. נועם – אלו ת"ח שבא"י שמנעימין זל"ז בהלכה. חובלים – אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זל"ז בהלכה'. הרי שבארץ ישראל יש להשתמש במקל נועם, ובדרך זו התנהג הסבא מסלבודקא בארץ'.

'איבעיא להו, אחת לשבעים שנה נקראת חבלנית או דלמא אורח ארעא היא. תיקו' – הספק הוא בדעת ר' אלעזר בן עזריה, שאמר 'אחת לשבעים שנה' – האם קאי על זו הנקראת חבלנית, או שמא [מכך שלא סיים 'נקראת חבלנית', כלשון תנא קמא] נקט הסנהדרין כתיקנה (פשוט).

ובספר ערוך לנר נתקשה בפירוש זה ממכה פנים, ופירש הספק בדרך אחרת; האם 'שבעים שנה' שנקט רבי אלעזר בן עזריה בדוקא הוא, בדומה ל'שבע שנים' שלת"ק, הא יותר מכן – אינה חבלנית. או שמא נקט שבעים כדאמרי אינשי, שכן הרגילות לדבר [אורח ארעא], אבל הוא הדין לעולם [ע' הוריות יג: 'משכח לימוד של שבעים שנה...']. גם מפני שימי שנותינו שבעים שנה, הרי זה כאומר סנהדרין ההורגת אפילו פעם אחת בחיים בלבד נקראת 'חבלנית'.

'היכי הוּו עבדי... דלמא במקום סייף נקב הוה. בבוועל את הערוה...' – הריטב"א פרש (כהתוס') ועוד (ראשונים) שדרך גוזמא בעלמא אמרו 'לא נהרג אדם מעולם', אבל באמת יש אופנים שניתן להרוג את הרוצח, כי אין הכוונה כאן באמת להצריך לבדוק לאחר מיתה, לראות אם יש באבריו הפנימיים טריפה – שהרי אסור לנוולו (וע' בספר משמרות כהונה), אלא ששואלים אותם שמא היה במקום הסייף נקב חיצוני וכדומה.

ואם לא רצו לשאול על זאת – הרשות בידם, כיון שהולכים אחר הרוב. אלא שאם רצו לשאול ואמרו העדים שאינם יודעים – אין עדותם מתקבלת. ובזה אמרו רע"ק ור"ט שהיו מקילים, וחוקרים באר היטב הגם שאינם חייבים – משום שהתרבו הרוצחים ובוועלי עריות.

(ונראה שזה גם הבאור בדברי רבנו תם. והתוס' תמהו על סברתו שהרי אנו יודעים שאינם יודעים אם הוא טריפה, ומה הפרש אם אומרים כן במפורש שאינם יודעים, אם לא. ואולם י"ל שסבר כהריטב"א שהמדובר רק על נקב חיצוני, שהיו יכולים לדעת על כך, ואם כי מותר לסמוך על הרוב ולהניח הדבר בלא בירור יתיר, אך אם שואלים אותם ואומרים שלא ידעו שאין שם נקב – חוששים לדבר).

ונראה מסוגית הגמרא שלא היתה קולא זו אלא ברוצחים ובעריות, לפי שמרובים היו והיתה הסנהדרין 'חבלנית' בכל יום, אבל בשאר עבירות לא היו מקילים. עד כאן מהריטב"א.

'משיראו כמנאפים' – ע' במובא בב"מ צא בבאור שיטת הבה"ג שלאסור אשה על בעלה אין די בראיה כדרך המנאפים. ולא כן פסק הרמ"א (אה"ע כ, א. וע"ע זכר יצחק יח, כ ד"ה ולפי"ז גס). וע"ע נודע ביהודה תנינא אה"ע יא.

'ככתבם וכלשונם'

'סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חבלנית... אחד לשבעים שנה' – 'צריך להזהר מלגרום צער לשום בריה אפילו לצורך מצוה, כמו שדרשו ופקדתי על כל לחציו...'

ואמרו ז"ל בתנא דבי אליהו (רבה, כד): אפילו אבן שנסקל בו ועץ שנצלב בו עתידין ליתן את הדין – והיינו אפילו במחויבי מיתות בית דין. ולכך היו הסנהדרין מתענים אותו יום (סנהדרין סג.) לכפר על נפשותם. וסנהדרין ההורגת יותר מאחת בשבעים שנה נקראת חובלנית, אף על פי שהוא בדין, נענש – דגם כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה (שבת קמט). וההורג שוגג חייב גלות אף על פי שהלה מחויב היה מיתה, כמו שאמרו ז"ל (להלן י): שהקב"ה מזמנם לפונדק אחד, זה מת וזה גולה. ואע"פ שהוא מצוה ובערת הרע מקרבך, מכל מקום הרי גורם צער למעלה חס ושלום, כמו שאיתא... (מתוך צדקת הצדיק קעה).

זו לשון החזון איש (בקובץ אגרות ח"ג פב – מתוך רשימה):
 '... ועל פי כל אלה הדבר פשוט שחך עונש נפש להורג נפש, ממעט את הרציחה ומקיים הרבה נפשות, ולעומת זה כשיהיה החק קל לרוצח, יכה שרש על פי כל השלש אלה (ע"ש לעיל מינה) להקל בלב העם וחניכיו את עול רוצח נפש, בראותו שאין החק מתענין בזה כל כך, וימצא בספר החקים למקרה קל ערך.
 ונמצינו שיותר יעשה החק את פעולתו המוסרית מאשר יעשה את כונתו הממשית. ואמרו, סנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה וכו', ומה נפלא הדבר להחמיר בעיקר המשפט, ולגדור באופני הדרישה והחקירה והוצאת הדבר לפעולות, וגם זה פועל על מדת המוסריי, שהריגת הנפש צריך כ"ג סנהדרין וכל הפרטים הנפלאים הדרושים. ונתנו את ענין הכיפה, לבער באמת אותן שלא הועיל עליהן כל מדת המוסר, וגם זה מועיל על המוסר בכל הפרטים, בהיות קיום ענין הכיפה והקיום הכללי של כל החקים האלה, יחדיו יהיו תמים, שקול במאזני צדק אף לפי ראות האדם.'

פרק שני – 'אלו הן הגולין'

'היה מעגל במעגילה... זה הכלל: כל שבדרך ירידתו – גולה, ושלא בדרך ירידתו – אינו גולה' – הרמב"ם (רוצח ושמירת הנפש ויב) הוסיף בזה דברים, וזו לשונו:
 'מי שהיה דולה את החבית להעלותה לגג, ונפסק החבל ונפלה על חבירו והרגתהו, או שהיה עולה לסולם ונפל על חבירו והרגו – פטור מן הגלות, שזה כמו אנוס הוא, שאין זה דבר הקרוב להיות ברוב העתים אלא כמו פלא הוא. אבל אם היה משלשל את החבית ונפלה על חבירו והרגתהו, היה יורד בסולם ונפל על חבירו והרגו, היה מעגל במעגילה ונפלה על חבירו והרגתהו – גולה, שנאמר וַיִּפֹּל עָלָיו וימת – עד שיפול דרך נפילה, שהרי דרך נפילה מצוי ברוב העתים להזיק ודבר קרוב הוא להיות, שהרי טבע הכבד לירד למטה במהרה, והואיל ולא זירז עצמו ותיקן מעשיו יפה בשעת ירידה – יגלה, וכן כל כיוצא בזה'.
 המפרשים העירו מלשון הסוגיא בכתובות (זו-לח, ושטמ"ק שם ובספר הערוך ערך 'מת') שנראה לכאורה להפך מדברי הרמב"ם, שבדרך עליה חמור יותר. אכן להלן (ט. ובתד"ה אמר) נראה שתלוי הדבר בדעות רב חסדא ורבא, האם דרך עליה שגגתה פחותה מדרך ירידה אם לאו, ופסק הרמב"ם כרבא [והכס"מ כתב שהרמב"ם הוציא זאת מרוחב בינתו, ולפי האמור מקורו מדברי הגמרא]. וטעמו של רב חסדא שדרך ירידה קלה יותר, י"ל משום שהירידה מאליה נעשית, ולא מכחו ממש הרג, משא"כ בדרך עליה, שע"י כחו נהרג (עפ"י אור שמח שם; אמת ליעקב סוף מסעי).

'היה מעגל במעגליה' – מדברי התוס' נראה שאין כאן 'ירידה' ו'עליה' ממש אלא מעגל במישור, והחילוק הוא בין מושך אליו ובין דוחה הימנו, שבכגון זה דומה לירידה כי עלול יותר ליפול, וכדומה לסברת הרמב"ם הנזכרת (עפ"י חדושי בתרא. וע' ערוך לנר). ולכאורה נראה מלשון רש"י שהדיגיש שמדובר בשיפוע, שלדעתו בדרך מישור אין חילוק בין מושך לדוחה (וצ"ב כיצד לדונג). ושמה לאו משום דינא כתב כן, אלא לפרש לשון המשנה שמורה שמדובר בירידה ועליה ממש. ויש להסתפק לדברי התוס' מה הדין כשדוחה ממנו והלאה, באופן שמשפיע ועולה, ובטעות נהדף יותר מדי ונפל.

'ע"ב) זיפל עליו וימות – עד שיפול דרך נפילה' – אפשר שלמדו ממשמעות ויפל עליו משמע הפלה מכוונת עליו, שאף על פי שהיה שוגג בדבר מיחסים אליו כאילו הפילו במכוון, שהרי הנפילה נתהוותה כהמשך לפעולתו הרצונית שלא נזהר בה כל הצורך [וכדברי הרמב"ם הנ"ל שברדך ירידה יש בה פשיעה יתרה מדרך עליה. וכן משמע מלשון רש"י (להלן בד"ה לנזקין) וכן בתוס' (ט. ד"ה אמר). ומ"מ גזרת הכתוב היא בכל אופן, כפי הנראה מדין קצב דלהלן, שבירידה לפניו פטור ובהגבהתו בחווק חייב] (עפ"י בדרך טובים).

'פרט לאומר מותר' – מדברי הראשונים (תוס' כאן; מאירי ב"ק כו:): נראה שהמדובר כאן שמעולם לא ידע שהדבר אסור, כענין גדר 'תינוק שנשבה לבין העכו"ם'.

לכאורה נראה לפרש שמדובר שסובר שבן-מות הוא האיש הזה ומצוה להרגו לבער הרע מישאל או כדי להציל אחרים, או כגון שסבר שמצוה להצילו מיסורים ונענה לבקשתו להרגו, וכדומה. ולא שחושב בכללותו שמתר לצוה. ולכך סובר אב"י שהוא יותר קרוב לאונס מלמיד, ובדומה קצת ל'טועה בדבר מצוה'. אך קצת יש לדקדק לפי"ז שהיה לו לומר: 'כסבור מצוה להורגו'.

ובסוגיא דסנהדרין (סב). אמר אב"י שאם טעה וסבר מותר לעבוד כו"ם מאהבה ומיראה – חייב חטאת, ואעפ"י שהוא 'אומר מותר' (ע"ש ובתוס'). ומוכח שכאן שונה, שמעולם לא ידע את עיקר האיסור וכתיוק שנשבה הוא (וע' רש"י ריש כריתות). או י"ל שטעה במצוה וכנ"ל, וצריך לחלק בין טעות לטעות. ודוחק.

וע' להלן ט. שהשוו סבור שהוא בהמה ונמצא אדם וכיו"ב, לדין 'אומר מותר' – והלא שם היא טעות רגילה, שלא עיין כל הצורך, ובכל התורה כי האי חייב חטאת.

ועל כן נראה שאין כוונת אב"י לפטרו מטעם אנוס, אלא כלפי מה שאמר רבא שהוא 'מוזיד' אמר לו אב"י שהוא בגדר 'אנוס', כלומר אין כאן הודה כלל, ולעולם דינו כשוגג גמור, כבכל התורה. כן שמעתי. ובוז יתבאר מה שכתב בספר אבי עזרי (קמא. רוצח ה, ד בד"ה ולפי. ע"ש). שו"ר אריכות גדולה בכל זה בבית הלוי ח"א ג.

עוד על 'אומר מותר' בשאר מקומות, ובמח' אב"י ורבא – ע' בהרחבה במה שליקט הג"ר מרגליות בספרו נפש חיה קד, ו במה שפלפל הגר"ר בענגיס בח"א נט, ז.

'בפתע – פרט לקרן זוית' – הרמב"ם (רוצח ושמירת הנפש ו, י) מפרש [דלא כפרש"י] משום שבקרן זוית קרוב למזיד הוא ואינו בכלל 'פתע' – לכך אינו נקלט.

'מה יער רשות לניזק ולמזיק' – 'צ"ע ב"ק פ': תלושין וכו'. וע' רמב"ם וראב"ד ריש הל' זכ' ומתנה' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'קצב שהיה מקצב... ולא קשיא, כאן בירידה שלפניו ועליה שלאחריו...' – לפי רש"י (ועוד

ראשונים) הכל תלוי אם ההריגה התבצעה תוך כדי הירידה או העליה, ללא כל הבדל בין לפניו ולאחריו. ואילו הרמב"ם פסק (רוצח ושמירת הנפש ויג) להפך: כל שמת בהולכה – שהיא הגבהה לפניו וירידה מאחריו – פטור מגלות. וכל שמת בחזרה – שהיא עליה מאחריו וירידה מלפניו – גולה. ופירושים שונים כתבו המפרשים בבאר דברי הגמרא לשיטה זו. וכן בארו בדרכים שונות את שיטת הרמב"ם בדין ירידה צורך עליה, שלפי הנראה מפשטות דבריו – דעתו לפטור.

דף ח

הערות ובאורים בפשט

יצא האב... ושליח בית דין – רש"י פרש שהלקהו מלקות ארבעים. וקשה, הלא אמדוהו שיכול לקבלם ופשוט שאם מת פטור (ע' במשנה להלן כב). ולכן פרש הראב"ד ז"ל שהלקה יותר ממה שאמדוהו בית דין. אך אין הכוונה שהוסיף על מה שאמדוהו, כי אז הוא חייב, שאין זו הכאה של מצוה כלל (ע' להלן כב). אלא מדובר שטעה במנין של האומד, וסובר שהוא בכלל מכות מצוה [כגון שהדיין בעצמו טעה, והשליח סובר שמכהו כדין. שבות יעקב ח"ג קמ]. והרמב"ם (רוצח ה,ו) כנראה אינו סובר חילוק זה, ולכך פרש שהמדובר על שליח בית דין הכופה את המסרב לבוא לב"ד. ולישב שיטת רש"י יש לומר שהיתה טעות בעצם האומד, שנתברר על ידי אחרים שטעו באומד, ולכך הרי זו שגגה ולא אונס (עפ"י זכר יצחק סד. וע"ע באריכות בחדושים שעל הש"ס המיוחסים להגר"ח).

אמר רב פפא לא צריכא אלא לאשפה העשויה ליפנות בה בלילה ואין עשויה ליפנות בה ביום, ואיכא דמיקרי ויתבי... – ואין זו אוקימתא רחוקה לסתימת המשנה 'הזורק אבן לרשות הרבים' – כי אדרבה, זהו המקרה המצוי ביותר להתרחשות אסון, כי ברה"ר אין מצוי שאדם ירוק, ובאשפה שאינה עשויה ליפנות כלל, לא מצוי שיוזק אדם (שמעתי).

ואפשר שלכך נקטה המשנה 'רשות הרבים', כדי לומר שאם היתה זו אשפה שאינה עשויה ליפנות אף בלילה, אלא רק איכא דמיקרי ויתבי – פטור, כמו שכתבו התוס', שלא היה לו להעלות על דעתו דאיכא דמיקרי ויתבי, ורק אם בלילה היא משמשת את הרבים, חייב עליה ביום.

(ע"ב) 'טמא יהיה – לרבות טבול יום. טמאתו בו – לרבות מחוסר כיפורים. אמר ליה: אנא מעוד (טמאתו) קאמינא' – טמא יהיה משמע לעתיד, שעד הערב יהיה טמא ואין בידו להסיר ממנו טומאתו, וזהו טבול-יום. אבל טמאתו בו משמע בהווה, כי בידו להסיר טומאתו בכל עת, ע"י הבאת כפרתו.

עוד טמאתו בו – לרבות נטמא במת מצוה, שלכן כתוב זאת גבי משכן ה' טמא – כי במשכן ארע לפעמים שהיו צריכים ליטמא למת מצוה כמו מישאל ואלצפן שנטמאו לנדב ואביהוא, ולכן כתב זאת גבי משכן ולא מקדש (משך חכמה חקת כט, יג. [ע"ע בשו"ת דובב מישרים (ח"ג קכד) שהעיר מדוע הוצרכו לדרשה ולא למדו מפרשת 'יהי אנשים']).

עוד שמעתי לפרש שמ' עוד טמאתו בו' נלמד שענין החיוב אינו על אירוע הטומאה אלא על הישארותו במצב שהוא טמא, וממילא משמע שאין חילוק אם כשנטמא היה ברשות או במצוה.

היו העדים רואים את המתרה או המתרה רואה אותם (ויש עדים על כך. תוס') – הרי אלו מצטרפים, אפילו לא ראו העדים זה את זה, ואין זו עדות מיוחדת (כפירוש התוס' בדברי רבא, וכ"פ הרמב"ם).
 לדעת הר"ן (גטין לה: בדפי הרי"ף), בקדושין אין מועילה עדות המיוחדת, כבדיני נפשות. וכן כתבו המפרשים לענין עדים להשקות את הסוטה, ויש אומרים שעדי סתירה מצטרפים (ע' במאירי ריש סוטה ובחזון יחזקאל; רעק"א יבמות רפ"ו ומנ"ח שסה, יז).
 ובמוננות, יש מי שנסתפק אם כשרה עדות זו מדאורייתא או מדרבנן (ע' תומים ל, יא). ובספר בית הלוי (ח"ב לט, ג) כתב להוכיח שכשרה מהתורה.
 עדות המיוחדת כשכל עד ראה מעשה אחר – ע' בסנהדרין ל.

ג. לדברי תנא קמא, אין צריך התראה של העדים דוקא, אלא אף של אדם אחר כשרה, ואפילו ע"י עצמו ואפילו ע"י שד (רבא. וכן הלכה). ולדברי רבי יוסי, לעולם אינו נהרג עד שיהו פי שני עדים מתרים בו (על פי שנים עדים...).

א. לתנא קמא, יש מפרשים שהעדים צריכים לראות את המתרה, או הוא יראה אותם. והתוס' נקטו שאין צריך לראותו, אלא די שהעדים שמעו התראה כלשהי.

ב. לפי אפשרות אחת בגמרא בסנהדרין (ט), נחלקו בשאלה זו גם רבי מאיר וחכמים שם. ומכל מקום משמע שסתם אמוראים נקטו כחכמים, שאין צריך התראה מפי עדים (עתוס' סנהדרין פו: ד"ה עבדי').

ד. על פי שנים עדים – שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן.
 ואולם אם הדיינים מבינים לשונם אלא שאינם יודעים להשיב, מעמידים מתורגמן ביניהם, כמעשה דרבא (ח"מ כה, ו יז, ו).

נחלקו הראשונים האם דין זה אמור גם בשמיעת בעלי הדינים (וכ"כ הרמב"ם סנהדרין כא, ח) או רק בשמיעת העדים (עריטב"א ומאירי כאן). ולהלכה מובא בשלחן ערוך (ה"מ יז, ו, כה, ו) דין זה שלא ישמעו מפי מתורגמן, הן כלפי טענות בעלי הדין הן בשמיעת העדות.
 יש מי שצדד שדין זה שאין שומעים מהמתורגמן – מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, ולא רק בטענות בעלי הדין אלא אפילו בעדים. ולפי"ז הורה שבמקום שאין דיינים המבינים לשונם ואי אפשר בענין אחר, דנים דיני ממונות על ידי העמדת מתורגמן (שו"ת הרדב"ז ח"א שלא).

דף ז

יד. עדי הלואה הקרובים אל הערב – האם כשרים להעיד?

זה היה מעשה בשני עדי הלואה שהיו קרובים לערב, וסבר רב פפא להכשירם. אמר לו רב הונא ברדר"י: כיון שאם אין לו ללווה לשלם, הולך המלווה אל הערב, לכך נחשב הערב כבעל דין ואין לקבל עדותם.

טו. א. שנים המעידים על פלוני שנגמר דינו בבית דין למיתה [וברח] – האם דנים מחדש את דינו או מסתמכים על עדותם?

ב. האם דנים דיני נפשות בחו"ל? האם מצווים להושיב שם בתי דינים?

א. שנים המעידים על אחד שנגמר דינו בבית דין פלוני למיתה, ופלוני ופלוני עדין – די בעדותם זו להמיתו ואין דנים אותו מחדש על עבירתו. ואולם אם נידון בחו"ל וברח לארץ – חוזרים וסותרים את דינו, שמפני זכותה של ארץ ישראל אפשר תימצא לו זכות (רבי יהודה בן דוסתאי משום רבי שמעון בן שטח).
א. הגמרא בסנהדרין (מה:): מעמידה משנתנו [לפי דברי שמואל] שאותם עדים שהעידוהו בתחילה, הם המעידים עתה בבית דין אחר, אבל עדים אחרים – פטור, לפי שאי אפשר לקיים בו יד העדים תהיה בו. וכן פסק הרמב"ם (סנהדרין יג,ז), וכתב שזה רק בשאר מיתות, אבל ברוצח הרי זה יהרג אפילו על ידי עדים אחרים.
ב. נגמר דינו באותו בית דין עצמו, אעפ"י שנגמר בחו"ל ועתה הם בארץ ישראל – אין סותרים את דינו (רמב"ם סנהדרין יג,ח).

ב. סנהדרין נוהגת בחו"ל ודנה שם דיני נפשות (והיו אלה לכם לחקת משפט לדרתיכם בכל מושבתיכם. וכבר העירו על המובא ברמב"ן ריש שופטים).
והוא שיהיו סמוכין נמצאים בארץ, יושבים בלשכת הגזית – כמבואר במסכת סנהדרין.
ומצווים להעמיד בחו"ל דיינים בכל פלך ופלך אבל לא בכל עיר ועיר (בשעריד).
לפי הגרסה שלפנינו ברמב"ם (סנהדרין א,ב), בחו"ל אין חייבים להעמיד דיינים בכל פלך ופלך. ויש מגיחים בדבריו כלשון שבגמרא. ע' כס"מ ולח"מ).

פרק שני – 'אלו הן הגולין'

טז. באלו אופני שגגה חייב ההורג גלות ובאלו אינו חייב?

המכה נפש בשגגה גולה לעיר מקלט. ודוקא כשהרג דרך ירידה, כגון המעגל במעגלה (ממנו והלאה בשיפוע הזורד, וי"א אף במישור) ונפלה והרגה אדם, או שילשל חבית ונפלה, או שהיה יורד בסולם ונפל והרג אדם – הרי זה גולה. אבל בדרך עליה – פטור (ויפלא עליו). ירידה שהיא צורך עליה – חייב (או השליך עליו. כן היא דעת רש"י ועוד. ויש אומרים שהרמב"ם גרס לפטור).

האומר מותר – פטור מגלות (רבא פירש בזה הברייתא בשגגה פרט למזיד [וכן פסק הרמב"ם – הל' רוצח ו,י]).
ואביי הקשה הלא אנוס הוא והיאך נקרא מזיד. ואפשר שלאביי גולה כשאר שוגג, ולא אמר 'אנוס' אלא לומר שאין בו שום הודה).

אופנים נוספים שפטור מגלות:

המתכוין להרוג בהמה או כל מי שהוא פטור עליו, והרג ישראל (בשגגה; בבלי דעת. ובין שנתכוין לבהמה שלפניו והלך על האדם, בין שנתכוין לאותו גוף וסבר בהמה הוא ונמצא אדם. עתוס' ט. ד"ה רוב חסדא).
ההורג בשגגה בקרן זוית (בפתע – משמע תכוף לו וסמוך, למעט לקרן זוית (רש"י). והרמב"ם פירש משום שקרוב למזיד הוא לכך אינו נקלט).

שונא שהרג (בלא איבה. ונחלקו בדבר תנאים, כדלהלן).

מתכוין לצד זה והלכה לה לצד אחר (בלא צדיה. ולכך פטור, מפני שהוא קרוב לאנוס ערמב"ם הל' רוצח ו,יז).

מתכוין לזרוק קרוב והלך רחוק וכדו' (ואשר לא צדה. וקרוב למזיד הוא. ערמב"ם הל' רוצח ו,י).

רש"י במקום אחר כתב שאין זה פטור מגלות (וע' גם בתוס' סנהדרין עז:). והתוס' ועוד ראשונים חולקים.
הרג במקום שאין רשות לניזק להיכנס לשם (ביער – כי ער שרשות לניזק ולמוזיק ליכנס).
לגרסת הרמב"ם נתמעט גם הדפוס בגופו, שאינו גולה.

יז. א. האם ההורג נפש גולה במקרים הבאים:

- א. עלה בסולם ומעד ונפל והרג.
  - ב. עלה בסולם ונשמטה שליבה תחתיו, ונפלה על אדם והרגתו.
  - ג. המקצב בשר והרג בשגגה בשעת הנפת הקופיץ, מלפניו או מלאחריו.
- א. מעד תוך כדי עליה בסולם ונפל על אדם והרגו – פטור מגלות, שהרי זו דרך עליה.
- ב. עלה בסולם ונשמטה שליבה תחתיו ונפלה השליבה והרגה אדם – נסתפק רבי אבהו. ומסקנת הסוגיא לפירוש התוס' שאם על ידי דריכתו בשליבה ירדה קמעה, כגון שהיתה מתולעת או רפויה – הרי זו 'דרך ירידה' וחייב (ואע"פ שהאדם עולה, הואיל והשליבה היא שהרגה בירידתה, הרי זה כירידה צורך עליה), ואם לאו – פטור.
- א. הרמב"ם (הל' רוצח וי, ד) סתם לפטור את העולה בסולם, ונקט [כנראה עפ"י גרסה אחרת שהיתה לו בגמרא. מפרשים] שבירידה צורך עליה – פטור. [ולענין נזקין כתב (חובל ומוזיק ו, ד) לחלק אם היתה מהודקת אם לאו. והראב"ד השיגו].
- ב. אם כתוצאה משמיטת השליבה נפל האדם והרג – פטור, מפני שהיה בדרך עליתו (תוס').

ג. קצב שהיה מקצב והרג בשגגה; אם הרג בדרך ירידה – גולה ואם בשעת העלאת היד הרג – פטור, ואין חילוק בין הנפה שמלפניו או לאחריו.

כן מבואר לפרש"י ועוד. אבל ברמב"ם (רוצח וי, ג) מבואר שכל שמת בהולכה, כלומר בהגבהת היד לפניו ובירידתה מאחוריו – פטור מגלות, שזהו בכלל 'דרך עליה'. וכל שמת בחזרה, עליה מאחוריו וירידה מלפניו – הרי זו 'דרך ירידה' וחייב.

דפים ז – ח

יח. האם ההורג את הנפש גולה במקרים הבאים:

- א. נשמט הברזל מקתו והרג, וכד'.
  - ב. ניתו מן העץ המתבקע, והרג.
  - ג. זרק אבן על הדקל, ונשרו ממנו תמרים והמיתו אדם.
  - ד. זרק אבן או סתר כותל לרשות הרבים, ונהרג אדם.
  - ה. הזורק אבן ולאחר שיצאה האבן מתחת ידו הוציא אדם את ראשו וקבלה ומת.
  - ו. הכהו הכאה של מצוה, ומת.
- א. נשמט הברזל מקתו והרג; רבי אומר: אינו גולה (ונשל הברזל מן העץ – מהעץ המתבקע ולא מקתו).
וחכמים אומרים: גולה.

[מבואר בגמרא להלן (ט: כפרש"י ותוס') שדין המשלשל חבית ונפסק החבל, שזה לדין נשמט הברזל מקתו, שהרי נשאר האגד בידו בדומה ליד הגרון, ולרבי אינו גולה].
הלכה כחכמים (ערמב"ם הל' רוצח ו, טו ובדפו").

ב. ניתז מן העץ המתבקע והרג; לרבי – גולה, לחכמים – אינו גולה.
פסק הרמב"ם (רוצח ו, טו) שאינו גולה.

ג. אמר רב פפא: הזורק רגב על הדקל ונשרו תמרים והרגו, לרבי – גולה, כדין ניתז מהעץ המתבקע, ולחכמים – אינו גולה.
ומבואר בגמרא שאם זרק על הענף והענף הכה על אשכול התמרים, ונשרו והמיתו – גם לרבי פטור מגלות, שהרי זה 'כח כחו'.

ד. הזורק אבן לרשות הרבים, וכן הסותר כותל לרשות הרבים, בין ביום בין בלילה – הרי הוא פושע שלא עיין קודם לכן, ואינו גולה.
סתר כותלו (או זרק אבן. תוס') לאשפה; אם אינה עשויה להפנות – פטור, שאנוס הוא. עשויה ליפנות – פושע הוא ופטור. עשויה ליפנות בלילה, ולעתים מזדמן לשם אדם ביום, וזרק ביום – גולה.
כשאינה עשויה ליפנות אף לא בלילה, הגם שלעתים מזדמן לשם אדם – פטור, שלא עלה על דעתו (תוס').

ה. רבי אליעזר בן יעקב אומר: אם מכשיצתה האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה – פטור (ומצא – פטר לממציא את עצמו).

ו. הכה הכאה של מצוה, ומת – אבא שאול פטר. כגון אב המכה את בנו [ואעפ"י שהוא לומד בלאו הכי, מצוה יש ליסרו במדה הראויה] ורב הרודה את תלמידו, או שליה ב"ד שהלקה והרג.
שליח בית דין שהוסיף מכה על המכות שאמדו את הנידון לקבל – גולה (משנה כב:). יש אומרים (עפ"י הסוגיא בב"ק לב:): שמדובר רק כשהדיין טעה במנין, אבל אם המכה טעה – הריזה קרוב למזיד ואינו גולה. ויש אומרים (שבו"י, או"ש ולקוטי הלכות – בדעת הרמב"ם סנהדרין טז, ב וכפי שפסק כלשון אחרת בב"ק שם) שלהלכה נוקטים שאין מדובר אלא כשהמכה טעה והוסיף, [אבל אם הדיין טעה, יתכן והמכה פטור משום שקרוב לאונס]. ויש מהאחרונים שרצו לחלק (בדעת הראב"ד) שאם הוסיף על ארבעים – גולה, ואם הוסיף על מה שאמדוהו, בפחות מארבעים – אינו גולה, כי עוסק עדיין במכות של מצוה (עפ"י זכר יצחק כד ועוד). ויש מי שכתב להפך, כל שיכול ללקות ארבעים והוסיף אחת, אין לחוש כל כך למיתה אם יוסיף אחת, ואינו דומה לחטיבת עצים ביער (מובא בבירור הלכה).

[היה חוטב עצים לסוכה או למערכה – אין נחשב כהכאה של מצוה. כן אמר רבא לרבינא. ולכאורה לפי מה שחזר רבא ואמר 'לאו מילתא היא דאמרי... אין הכרח לדין זה. אך לא מצאנו מחלוקת מפורשת בסברא זו. וכ"מ בריטב"א. ויש מצדדים לומר שיש כאן מחלוקת].